

Stvaranje okruženja za podržavanje potencijalne darovitosti djece

ANITA ZEČEVIĆ¹

¹ DV Ivane Brlić Mažuranić, Cerska 22, 10040 Zagreb, Hrvatska,
zecevic.a75@gmail.com

Sažetak Predškolsko razdoblje vrlo je važno za otkrivanje darovitosti jer je brzina razvoja u djetinjstvu znatno veća nego ikada kasnije u životu, a rano otkrivanje stvara veće šanse za razvitak potencijala djeteta. Prepoznavanje darovitosti uključuje odstupanje od tipičnih obrazaca razvoja, brže i uspješnije postignuće u određenim aktivnostima te visoku motivaciju i koncentraciju. Nedostatak podrške može negativno utjecati na razvoj darovite djece, stoga je važno osigurati stimulativno okruženje koje će omogućiti razvoj djetetovih potencijala. U fokusu ovoga rada pružanje je podrške djeci u verbalno-lingvističkom, matematičko-logičkom, vizualno-spacijalnom, glazbeno-ritmičkom, tjelesno-kinestetičkom i socijalno-interpersonalnom području. Naglasak je stavljen na istraživačko-spoznavne, likovne i radno-praktične aktivnosti kroz koje je djeci u vrtičkoj skupini omogućeno usvajanje različitih sadržaja, stjecanje znanja na različite načine, učenje onoga što ih zanima te napredak različitim brzinom.

Ključne riječi: kreativno stvaranje; podrška potencijalne darovitosti; poticajno okruženje; stjecanje raznolikog iskustva

Uvod

Govoreći o darovitosti, predškolsko razdoblje vrlo je važno. U tom razdoblju djeca iskazuju potencijale koji su preduvjeti za ostvarivanje darovitosti, stoga je važno da se svako dijete tretira kao potencijalno darovito, a „što su darovita djeca ranije identificirana, i što im se prije pruže odgovarajući izazovi, to su veće njihove šanse za ostvarivanjem njihovog potpunog potencijala“ (Yah-nke Walker, 2002, str. 40). Postoje različite definicije darovitosti, a Cvetković Lay i Sekulić Majurec kao najprihvaćeniju spominju onu koju iskazuje Koren (1988): „Darovitost je sklop osobina koje omogućuju pojedincu da dosljedno

postigne izrazito iznadprosječan uradak u jednoj ili više aktivnosti kojima se bavi“ (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 1998, str. 15). Najčešće je povezana s iznadprosječnom inteligencijom i kreativnošću. „Dijete koje posjeduje odvažnost da samo pokuša stvoriti nov sadržaj - isprva jednostavan, malen, ali samo njegov - jest kreativno dijete. Dijete koje se ne zadovoljava gotovim sadržajima, nego se zabavlja njihovim mijenjanjem ili izmišljanjem, dijete koje uživa u samom postupku stvaranja novih sadržaja i koje je ponosno na rezultat kreativno je dijete“ (Čudina-Obradović, 1997, str. 7 i 8). U knjizi „Darovito je, što ću s njim?“ autorice kreativnost smatraju vrlo značajnom komponentom darovitosti te govore da je to „ona sposobnost koju u djece možemo naslutiti u njihovim originalnim i neuobičajenim pitanjima i odgovorima, u neuobičajenim i mudrim izjavama, njihovoj neiscrpoj maštovitosti i inventivnosti, smislu za improvizaciju i originalnim rješenjima problema, hrabrosti da iskažu te drukčije ideje...“ (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 1998, str. 27). Novija istraživanja (Havigerová, Smetanová i Křoustková Moravcová, 2016) pokazala su da provođenje ponašajne skale karakteristika darovitosti zajedno s testovima kreativnosti (figuralne i verbalne) kod djece predškolske dobi može unaprijediti identifikaciju iznimno darovite djece u tom uzrastu, prepoznavanje njihovih specifičnih potreba te osiguravanje odgovarajućih mjera tijekom predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja.

Darovito dijete i kako ga prepoznati

Darovito dijete odlikuje se, kako autorica Winner (2005) govori u svojoj knjizi, razvojem koji preteče u odnosu na uobičajeni tempo tipičan za prosječnu djecu. Demonstrira sposobnost bržega napretka u određenom području, često premašujući očekivanja u usporedbi s vršnjacima jer ima sklonost bržom učenju u tom području. Cvetković-Lay (1995) u knjizi „Ja hoću i mogu više“ ističe važnost praćenja i kvantitete i kvalitete u izražavanju određenih sposobnosti uz rani razvoj vještina. Roditelji darovite djece primjećuju da ta djeca pokazuju interes za složenije knjige ili igračke te imaju originalnije pristupe korištenju istih. Oni također prepoznaju dublje razumijevanje situacija, sposobnost poticanja novih oblika igara te razvijanje zrelijeg procjenjivanja odnosa u grupi, kako s djecom tako i s odraslima. „Darovita

djeca istinski su motivirana da shvate smisao područja u kojem pokazuju znakove prijevremene razvijenosti. Izražavaju intenzivan i opsesivan interes, sposobnost oštrog fokusiranja i ono što ja nazivam žarom za svladavanjem. Kad su zaokupljena učenjem u području u kojem su aktivna, proživljavaju stanja "tečnosti" – optimalna stanja pri kojima se potpuno udubljuju i izgube osjećaj za vanjski svijet te traže minimalnu pomoć odraslih prilikom savladavanja područja u kojima su aktivni odnosno uče uglavnom samostalno" (Winner, 2005, str. 3). „Otkrića do kojih dođu uzbudljiva su i motivirajuća, a svako takvo otkriće odvodi darovito dijete korak naprijed. Ova djeca često samostalno stvaraju pravila unutar same aktivnosti i stvaraju nove, neobične načine rješavanja problema" (Winner, 2005, str. 3). Talent je pojam koji je usko vezan za darovitost. Darovita djeca obično imaju mnogo talenata, ne samo jedan, a „odnosi se na određenu snagu ili sposobnost (npr. talent za muziku, vodstvo ili matematiku)" (Galbraith, 2000, str. 12). Talent „ne mora biti praćen natprosječnim razvojem inteligencije" (Cvetković-Lay, 1995, str. 16). Bistro dijete lakše prepoznaju odgojitelji i drugi stručni suradnici nego ono koje je darovito. Cvetković Lay i Sekulić Majurec (1998) u svojoj knjizi govore o popisu osobina koje karakteriziraju bistro i darovito dijete kako bi se bolje uočile razlike između njih, bolje razumjela priroda darovitoga djeteta u odnosu prema bistrom djetetu te da bi se bolje moglo uočiti takvu djecu u odgojnim skupinama. Primjerice, dok darovito dijete postavlja pitanja, bistro zna odgovore, darovito je iznimno radoznalo, a bistro zainteresirano, darovito kreira nova rješenja, dok bistro točno kopira zadano.

Darovito dijete i okolina

„Zbog naprednoga jezičnog i spoznajnog razvoja oni traže društvo starije djece i odraslih jer ih vršnjaci ne razumiju, ali ih starija djeca, naprednija u socijalnom i psihičkom razvoju, često ne prihvaćaju" (Cvetković-Lay, 2002, str. 85). Osjećajno darovita djeca prepoznaju odbacivanje okoline, javlja se osjećaj nepripadanja što negativno utječe na njihovo samopouzdanje. „Ova djeca, gotovo u pravilu, nisu omiljena među vršnjacima koji ih ne mogu slijediti zbog apstraktnog mišljenja i neuobičajenih interesa" (Rajović, 2010, str. 12) pa često preferiraju usamljenost ili se druže s djecom istih interesa te se

zbog nesporazuma s okolinom mogu javiti asocijalna i devijantna ponašanja. Tako Rajović (2010) u svojoj knjizi „IQ djeteta - briga roditelja“ govori da je jedini način da se spriječe potencijalni problemi u razvoju darovite djece pružanje individualiziranog pristupa u radu s djecom i pravovremeno prepoznavanje darovitosti. Darovita su djeca vrlo osjetljiva na svako ograničenje i ne prihvaćaju nametnuti autoritet, što njihov odgoj čini neusporedivo težim (Landau, 1990). „Činjenica da su bistra djeca, upravo zbog svog naprednog razvoja vrlo zahtjevna i nerijetko naporna roditelju dodatna je otežavajuća okolnost u odgajanju“ (Cvetković-Lay, 1995, str. 90). „Roditelji koji u zajedničkim aktivnostima sa svojom djecom provode dosta vremena (zajedničko čitanje, traženje informacija iz knjiga, geografskih karata, enciklopedija, razgovor o pročitanom, bogaćenje dječjeg rječnika, zajedničke posjete kazalištu, izložbama, sportskim događajima i razgovor o tome i sl.), olakšavaju razvoj njihovih interesa, odgovaraju na njihova pitanja i osiguravaju toplinu i podršku njihovim intelektualnim istraživanjima, što ujedno potiče razvoj dječje darovitosti“ (Rajović, 2010, str. 13). Rajović (2010) također naglašava da roditeljski angažman nije samo u mjerenju vremena provedenoga zajedno, već i u specifičnom pristupu učenju koji se fokusira na poticanje inicijative i aktivnosti djeteta. Manjak podrške darovitoj djeci predstavlja kočnicu u razvoju njihovih potencijala i sposobnosti. Djeca počinju stvarati lošu sliku o sebi, narušava im se samopouzdanje, postaju povučena, a ako se njihova darovitost ignorira i agresivna te je zato važno osigurati zanimljive aktivnosti, bogato osmišljeno i stimulirajuće okruženje kao i „široko i uravnoteženo iskustvo te razvoj vještina, znanja, pojmova i stavova koji će upotpunjavati cjelinu njihove ličnosti“ (Cvetković-Lay, 1995, str. 16), omogućiti razvoj njihovih potencijala i darovitosti i u kojima će im roditelji, odgojitelji i ostali stručni suradnici pružiti podršku. „Osim podrške obitelji, u procesu opažanja potencijalne darovitosti i počinjanja procesa njenog svjesnog razvoja i kasnijeg praćenja, neophodna je podrška i povezivanje odgojno-obrazovnih institucija (vrtići, škole, centri za talente i sl.), stručnjaka zaposlenih u njima (učitelji, odgojitelji, stručni suradnici), kao i šire društvene sredine uopće“ (Rajović, 2010, str. 14).

Podrška razvoja potencijalne darovitosti kod djece predškolske dobi u vrtiću

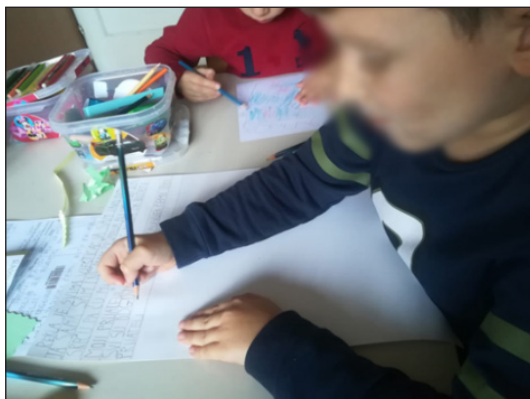
Značajnu ulogu u razvoju dječje kreativnosti, kako u znanstvenome radu spominju Đuranović, Klasnić i Matešić (2020), imaju i odgojitelji u vrtićima te kako bi je uspješno razvijali kod djece potrebno je biti svjestan njezine važnosti, vjerovati u dijete i njegove sposobnosti, kontinuirano se stručno usavršavati te raditi na poticajnome okruženju.

Djeci je bitno pružiti podršku u verbalno–lingvističkom, matematičko–logičkom, vizualno–spacijalnom, glazbeno–ritmičkom, tjelesno–kinestetičkom i socijalno–interpersonalnom području stvaranjem motivirajućeg prostorno–materijalnog okruženja, fleksibilnog kurikulumu usmjerenog na dijete te poticanjem dječje mašte i kreativnosti (Đuranović i sur., 2020).

Verbalno – lingvističko područje

Djecu se kroz različite aktivnosti nastoji potaknuti na postavljanje pitanja, analiziranje informacija i donošenje zaključaka. Uz to im se pruža podrška u razvoju emocionalne inteligencije, samopouzdanja i socijalnih vještina kroz prepričavanje priča, prezentaciju domaćih zadataka prijateljima, izmišljanje priča i prepričavanje istih, lutkarskih i dramskih improvizacija, kroz razgovore, primjerice o doživljaju priče, o situacijama kada su imali problem i kada im je trebala pomoć odrasle osobe.

Starija djeca objašnjavaju mlađoj djeci nepoznate riječi iz priča. Primjerice, u priči Kako zagrliti ježa, jedan dječak kaže da ‘zamuckivati’ znači usporeno disati, a drugi da je to kad teško govoriš, jedna djevojčica kaže da ‘vijoriti ušima’ znači gurati uši prema iza, dječak se nadovezuje objašnjenjem da to znači lebdjeti ušima, mahati njima).

Slika 1. Izmišljanje priča i igrokaza

Slika 2. Lutkarske improvizacije

Dijete dijeli svoje uspjehe koje je iskusilo tijekom tjedna s ostatkom grupe i slobodno iznosi vlastite misli, jača svoje samopouzdanje, komunikacijske sposobnosti i osjećaj grupne povezanosti: „Bio mi je uspjeh da sam nacrtao tatu. Izdržao sam bez mame dok je na putu. Prestao sam se bojati vrtića. Igrao sam se u vrtiću s M. Z. On me najviše voli u vrtiću jer sam mu najbolji prijatelj.”

Didaktička igra u komunikacijskome krugu Kutije osjećaja utjecala je na jačanje komunikacijskih vještina, ali i na razvoj samopouzdanja, jačanje pozitivne slike o sebi, razvijanje emocionalne osjetljivosti te na prepoznavanje različitih emocija (svijest o polaritetima emocija).

Pričanje djeci kratkih anegdota u kojima različite životinje pokazuju različite emocije te u skladu s njima demonstriraju različita ponašanja, potaknulo je i inspiriralo djecu da i sami ispričaju neku priču te se sjete situacija u kojima i životinje pokazuju emocije. Djeca su uživala u igrama glasovne analize i sinteze, u razgovorima uz slikovni i foto materijal te razne enciklopedije.

Slika 3. Igra Kutije osjećaja

Dokumentarni filmovi, naprimjer o ježu, također su korisni kao poticaj na razgovor o pogledanome, ali i na dječjim pričama o ježu (priče koje su im otprije poznate). Djeca crtaju svoje zamisli i rješenja te ih verbaliziraju.

Matematičko-logičko i vizualno-spacijalno područje

Matematičko-logičko i vizualno-spacijalno područje obuhvaća rješavanje problema i zadataka koji potiču logičko razmišljanje i zaključivanje te razvijanje predmatematičkih vještina. To su: igre Nastavi niz, različite matematičke igre, labirinti različitih težina, poticanje prostornog i vizualnog razmišljanja kroz razvijanje sposobnosti prepoznavanja određenog uzorka odnosno redoslijeda kojeg je potrebno. Kada ga pronađe, potrebno je zaokružiti, pronaći karticu i staviti je na određeno mjesto - klasificirati te zaokružiti ili prekriti onoliko „dupina“ koliko pokazuje broj na početku reda. Kroz pružanje prilika za eksperimentiranje s različitim materijalima potiče se kreativnost, inovativnost te sposobnost rješavanja problema.

Slika 4. Rješavanje labirinata

Slika 5. Trodimenzionalni labirinti

Dijete se uključuje u spontanu igru u paru ili u manjoj grupi djece gdje se dogovaraju i zajednički rješavaju probleme na koje nailaze - npr. izrada dalekozora, kućice za igračku donesenu od kuće, cestu gdje se autić može nesmetano kretati niz kosinu, garažu za tramvaj od vrlo nestabilnog materi-

jala - različitih plastičnih čaša, Eiffelov toranj u odgovarajućem omjeru od kartonskih dijelova.

Djeca istražuju kosine te koriste različite materijale za igre građenja kako bi se potaknulo stvaranje i razumijevanje trodimenzionalnih oblika i prostornih odnosa.

Slika 6. Dalekozor od plastičnog konstruktora

Glazbeno-ritmičko područje

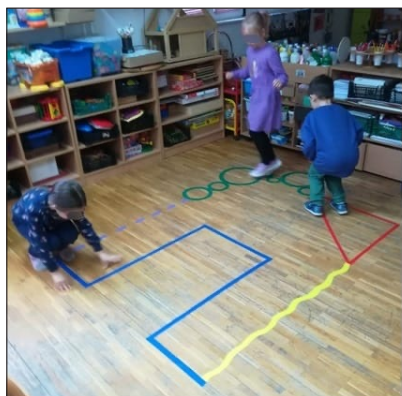
Djeci je potrebno omogućiti izražavanje osjećaja, ideja i maštovitih zamisli kroz glazbu (pjevanjem, sviranjem instrumenata, plesom), poticanje eksperimenata s različitim glazbenim idejama i stvaranje vlastitih koreografija, melodija, ritmova, tekstova pjesama i brojlica.

Slika 7. Spontani ples u dvorištu vrtića

Tjelesno-kinestetičko područje

Djecu se potiče na eksperimentiranje s različitim pokretima i kombinacijama pokreta kako bi izrazili svoje ideje, osjećaje i priče, omogućujući im pritom slobodno istraživanje prostora i vlastitih tjelesnih mogućnosti. Djeca se osnažuju za sposobnost samostalnog smišljanja i izvođenja novih pokreta. Nakon obrade slikovnice Kako zagrliti ježa izrađen je poligon Šumskih vježbi. Djeci je slikovnica bila poticaj na crtanje poligona kredama u boji u dvorište vrtića te na izmišljanje novih pokreta.

**Slika 8. Poligon Šumskih vježbi
(soba dnevnog boravka)**

**Slika 9. Crtanje poligona kredama u boji
(dvorište)**

Vježba potiče suradnju i komunikaciju djece kroz motoričke aktivnosti koje zahtijevaju grupno izvođenje. Dostupnost rekvizita u sobi dnevnog boravka te u dvorištu potiče djecu na samostalno organiziranje poligona i različitih vježbi.

Socijalno-interpersonalno područje

Djeca sudjeluju u različitim igrama (građenja, simboličkim igrama, spontanoj igri...) kako bi razvijala socijalne vještine - timski rad, dijeljenje, suradnju, komunikaciju, rješavanje problema, poštovanje različitosti među svojim vršnjacima te toleranciju i otvorenost prema drugima. Kod simboličkih igara

djeca nerijetko samostalno osmišljavaju, iniciraju i organiziraju vlastite aktivnosti i (su)upravljaju razvojem tih aktivnosti.

Slika 10. Igra putovanja brodom

Slika 11. Igra liječnika

U spontanim igrama osigurane su prilike djeci da vlastite aktivnosti razvijaju u smjeru koji je za njih svrhovit, osnažuje se njihov samoorganizacijski potencijal aktivnosti, njihova prirodna znatiželja te se poštuju njihovi interesi i potrebe. Djeca izrađuju prijevozna sredstva od pedagoški neoblikovanog materijala kao i sredstva za regulaciju prometa koja poslije koriste u simboličkoj igri prometa - surađuju, dogovaraju se, razvijaju kreativnost.

Istraživačko-spoznavne aktivnosti

Cilj istraživačko-spoznavnih aktivnosti je potaknuti djecu na istraživanje različitih područja interesa. Djeci je omogućeno da sve pokuse, koje mogu, provedu samostalno jer tako najbolje uče - tako su sama spoznala da nakon što „trljaju“ balonom kosu, dio se vlasi odiže od tjemena glave. Balonom su naelektrizirali kosu, a aktivnost im je bila toliko zanimljiva da su je ponavljali. Uživali su premještati vodu iz pune u praznu čašu jer su naučili da uvučena voda ostaje u slamki dok je gornji otvor slamke zatvoren, a kad maknu prst, voda iscuri iz nje.

Doznala su i da se od jajeta neplivača lako napravi jaje koje pliva ako u vodu dodaju veću količinu soli te da se razina vode ne mijenja ako u nju dodaju sol.

Djeca su shvatila što je onečišćenje zraka kroz razne pokuse koje smo proveli u vrtiću ili su ih oni, sa svojim roditeljima, proveli kod kuće.

Prilikom izvođenja nekih pokusa, djeci je bila potrebna pomoć, stoga su ih izvodili uz pomoć odgojiteljica. Pomoć im je bila potrebna kod izrade telefona ili kod paljenja svijeća i pravilnog izvođenja pokusa u kojemu su otkrili da topao zrak pokreće papir odnosno papirnatu zmiju.

Slika 12. Pokus prenošenja vode slamkom

Likovne aktivnosti

Cilj - potaknuti djecu da koriste svoju maštu i kreativnost u različitim aktivnostima. Aktivnosti mogu biti crtanje (naprimjer grada budućnosti, svojih dijelova priče, snage koju im daje ljubav...), modeliranje ježeva od glinamola, izrada različitih plakata (naprimjer vozila koja zagađuju i ne zagađuju okoliš).

Slika 13. Jež od glinamola (vrtić)

Slika 14. Jež od glinamola (kod kuće)

Pojedine slikovnice ili dramske predstave često su poticaj za razne aktivnosti. Neke od aktivnosti bile su: crtanje svojih odgovora nakon postavljenih pitanja o pročitanoj slikovnici, izrada čestitki za roditelje s neobičnim frizurama, zamišljanje i crtanje sebe kao ptice, izrada kućica kombiniranjem različitih likovnih tehnika, izmišljanje vlastitih priča i ilustriranje istih, rješavanje radnih listova te izrada zajedničkih likovnih radova na većem formatu papira.

Radno-praktične aktivnosti

U spontanoj, samoiniciranoj igri podržanoj od strane odgojiteljice, djeca postavljaju vlastite ciljeve, surađuju, dogovaraju se, planiraju samostalno svoje aktivnosti i donose odluke pa tako izrađuju društvene igre, štapne lutke za scenske improvizacije, stolne i podne slagalice, različite igračke od pedagoški neoblikovanog materijala, ceste, mostove, vozila, semafore, brodove, kormila, jarbole, jedra, dvoglede, zastave, obode za glave za simboličku igru putovanja brodom... Na te načine uče iz zajedničkih interakcija, rješavaju problemske situacije, razvijaju kreativnost.

Slika 15.
Oслиkavanje broda

Slika 16.
Izrada kormila i sidra

Slika 17.
Izrada dvogleđa

Slika 18.
Izrada oboda za glavu

Zaključak

U skupini je primijećeno da djeca samoinicirano i samoorganizirano sudjeluju u mnogobrojnim aktivnostima oblikovanja životnog prostora. Napredak je vidljiv u samostalnome rješavanju problemskih situacija, razvoju kritičkog mišljenja, postavljanju ciljeva, planiranju i realiziranju vlastitih ideja, donošenju odluka, boljoj suradnji i brzini postizanja dogovora. Djeca više poštuju različitosti među svojim vršnjacima, tolerantnija su i otvorenija prema drugima. Razvijenija je koncentracija, logičko zaključivanje i predmatematičke vještine. Obogaćen je dječji rječnik, poboljšana je razina komunikacijskih sposobnosti (vještina). Djeca se kreativnije izražavaju, istražuju, koriste i kombiniraju raznovrsne materijale i likovne tehnike. Razvijenija je samosvijest, ojačano je djetetovo samopouzdanje, osjećaj zadovoljstva te zajedničkoga uspjeha i neuspjeha, empatija i suosjećanje. Poboljšane su motoričke vještine, samostalna su u organiziranju i izvođenju različitih motoričkih igara, više eksperimentiraju s različitim glazbenim idejama, stvaraju vlastite melodije, ritmove, tekstove pjesmica i brojalica te plesne koreografije. Sve više odabiru aktivnosti koje se oslanjaju na kreativno stvaranje, a manje na uvježbavanje i ponavljanje.

Oni koji se bave proučavanjem darovite djece te kvalitete poticaja na rani razvoj darovitosti, naglašavaju da nikad nije prerano za početak razvoja sposobnosti djeteta jer je brzina razvoja u djetinjstvu znatno veća nego ikada kasnije u životu. Darovitoj djeci nesumnjivo su potrebni stimulativniji uvjeti u roditeljskome domu nego prosječnom djetetu, stoga im treba osigurati raznolikost poticaja, aktivnosti i iskustva. Drugim riječima, potrebna im je „obogaćena“ sredina koja podrazumijeva zanimljiv, raznolik i poticajan okoliš za dijete koje u njemu odrasta. Takva sredina djetetu pruža izazove i podiže mu standarde njegove uspješnosti. Većina djece, koliko god se trudila i vježbala, nikad neće uspjeti učiti tako lako i tako brzo kao darovita. Međutim, to ne znači da su napor, trud i vježba nevažni. Darovita djeca rade iznimno puno. Ako se darovitost ne njeguje, neće se ni istaknuti. Bitno je osigurati zadovoljenje specifičnih potreba i interesa, osobnih ritmova i individualno različitih strategija učenja djece, dopustiti djeci da napreduju različitom brzinom, usvajaju različite sadržaje i uče ono što ih zanima te stječu znanja na različite načine koji im najviše odgovaraju.

Iz rada je vidljivo da je djetetu u skupini potrebno osigurati uvjete za rad i omogućiti mu raznolike aktivnosti kao što su: samostalno učenje, eksperimentiranje, stjecanje raznolikog iskustva, stvaranje predodžbi - one u kojima dijete na kreativan način razmišlja te iznosi originalna rješenja kako mu ne bi bilo dosadno jer se zna da darovito dijete uči brže i prije od ostale djece.

Literatura

- Bilopavlović, T., Čudina-Obradović, M., Ladika, Z., Šušković Stipanović, R. (1997). *Dosadno mi je – što da radim: priručnik za razvijanje dječje kreativnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Cvetković Lay, J. (1995). *Ja hoću i mogu više: priručnik za odgoj darovite djece od 3 do 8 godina*. Zagreb: Alineja.
- Cvetković Lay, J., Sekulić Majurec, A. (1998). *Darovito je, što ću s njim?: priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*. Zagreb: Alineja.
- Cvetković Lay, J. (2002). *Darovito je, što ću sa sobom?: priručnik za obitelj, vrtić i školu*. Zagreb: Alineja.
- Đuranović, M., Klasnić, I. i Matešić, I. (2020). Fostering children's creativity in preschool institutions. *Školski vjesnik*, 69 (1), 111-132. DOI: <https://doi.org/10.38003/sv.69.1.3>.
- Galbraith, J. (2007). *Kako prepoznati darovito dijete. Savjeti roditeljima da prepoznaju i potaknu darovitost svog djeteta*. Zagreb: Veble commerce.
- Havigerová, J., M., Smetanová, V., Křoustková-Moravcová, I. (2016.) Talent and Creativity in Preschool Age Children: A Pilot Study. *Studia paedagogica*, vol. 21, n. 4, www.studiapaedagogica.cz, DOI: 10.5817/SP2016-4-4.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. *Narodne novine*, broj 05/15. Zagreb.
- Rajović, R. (2010). *IQ djeteta - briga roditelja*. MENSA - NTC sustav učenja. Zagreb: Hrvatska Mensa.
- Winner, E. (2005). *Darovita djeca: mitovi i stvarnost*. Lekenik: Ostvarenje.
- Yahnke Walker, S. (2007). *Darovita djeca: vodič za roditelje i odgajatelje. Kako razumjeti, podržati i potaknuti vaše darovito dijete*. Zagreb: Veble commerce.